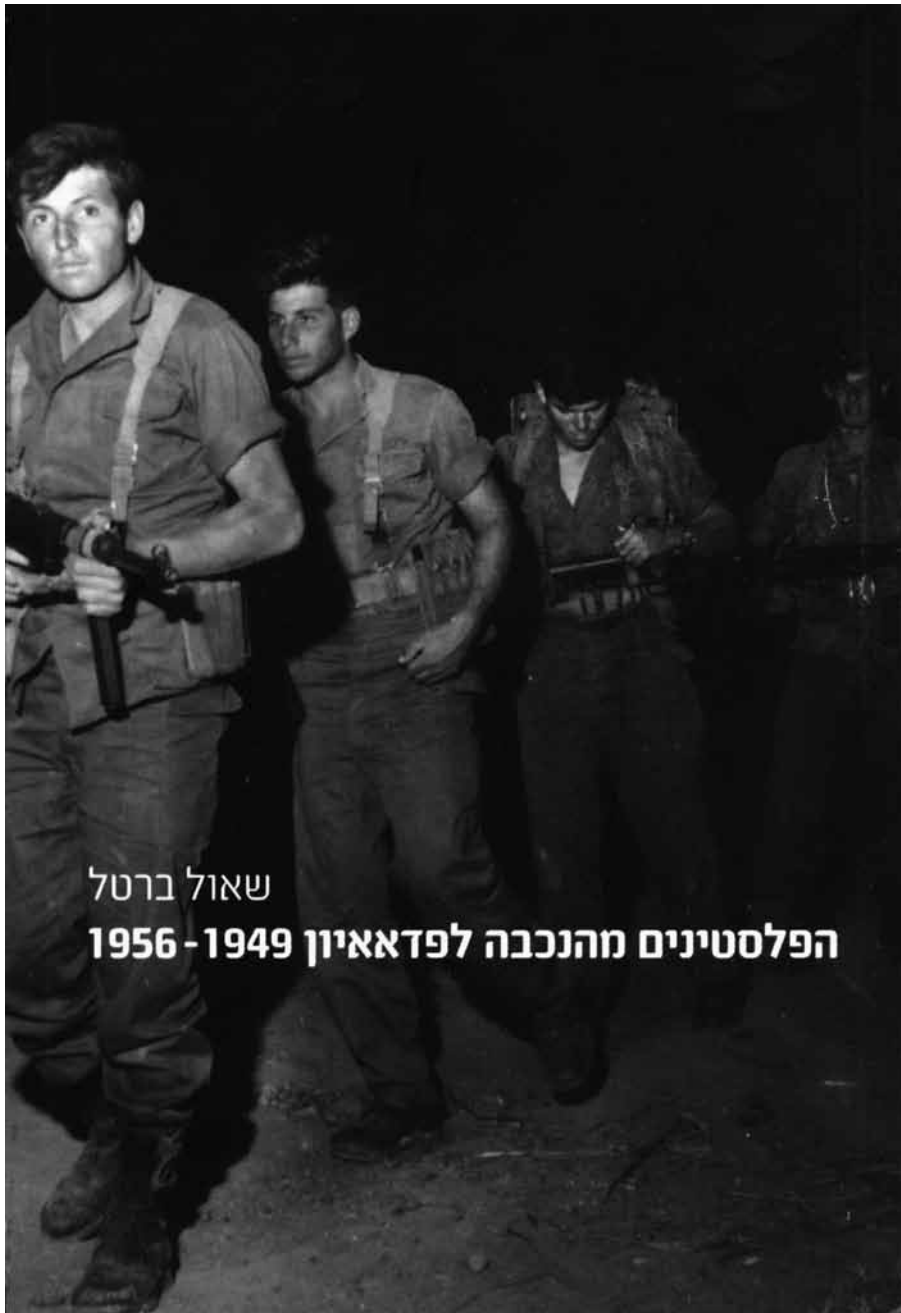

ההלם והתגובה

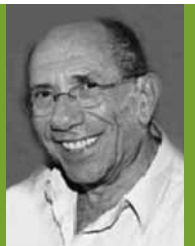
שאול ברטל

הפלסטינים מהנכבה לפדאאיון 1949-1956

זעזוע, זעם, תסכול ומאמץ נואש להחזיר את הגלגל לאחור - כך הגיבו הפליטים הפלסטינים על מעמד החדש בעקבות תבוסתם ב־1948. בתגובות הזעם האלה ובמאמץ של ישראל לסכל את ניסיונות הפלסטינים לפגוע בה ולהחלישה מתמקד ספרו החדש של שאול ברטל "הפלסטינים מהנכבה לפדאאיון 1949-1956"

עו"ד אורי
שטנדל

לשעבר יועץ ראש
הממשלה לענייני
ערבים

ישראל הצעירה בעיני הפלסטינים

בפתח הדברים ייאמר: ספרו של שאול ברטל "הפלסטינים מהנכבה לפדאאיון 1949-1956" (הוצאת כרמל, 2010) הוא מרתק משום שהוא בוחן את ישראל הצעירה שלאחר מלחמת העצמאות דרך העיניים של הפלסטינים שנמלטו מהארץ והפכו לפליטים. הוא עושה זאת באמצעות הסתמכות על שפע של מסמכים ערביים מקוריים שרבים מהם עדיין לא שימשו היסטוריונים במחקריהם.

בעבור הפליטים הפלסטינים הייתה מלחמת העצמאות של ישראל תבוסה מכאיבה, אסון ("נכבה") לאומי נורא ובלתי נתפס. לפני המלחמה ובמהלכה הבטיחו להם מנהיגיהם השכם והערב ניצחון מוחץ על "הציונים", וכל כך בלתי נתפסת הייתה בעיניהם התבוסה, עד כי הם כינו את ישראל הצעירה שאך זה הוקמה "מזעומה" - מדומה, לא ממשית, גוף רופף, שקרוב יומו, שעוד מעט ייעלם כלעומת שבא, ויחלוף הסייט - בדיוק כפי שקרה למדינת הצלבנים. הציפייה ליום הגואל הייתה עזה: נשים גזרו על עצמן שלא להתאפר, להסתרק ואף להתרחץ עד בוא היום.

אך הפליטים הפלסטינים לא רק שקעו ברחמים עצמיים ובהזיות על היעלמותה המהירה של ישראל; הם היו חדורי שאיפת נקם והשקיעו מאמצים רבים בניסיונות להחזיר את הגלגל לאחור. זה הרקע למתקפת המסתננים על ישראל שהחלה מיד לאחר שנחתמו הסכמי שביתת הנשק. גבולות המדינה היו פרוצים לחלוטין, ופליטים פלסטינים חצו אותם ללא שום קושי כדי לרצוח ישראלים, לחבל ברכוש ולגנוב.

אי־אפשר לטעון שפעולות הגמול טירפדו את השלום, שכן האפשרות הזאת כלל לא עמדה על הפרק בשנות ה־50

פעולות הגמול: יותר נזק מתועלת?

מול המסתננים תאבי הנקם התייצב צה"ל מוחלש: טובי לוחמיו נפלו במלחמת העצמאות או פשטו מדים וחזרו לקיבוצים, למושבים ולערים. התוצאה הייתה קשה: פעולות גמול רבות - שנועדו להעניש ולהרתיע - לא השיגו את יעדיהן. על הרקע הזה קמה יחידה 101, שאחד מסמליה המובהקים ביותר מופיע על עטיפת הספר: מאיר הר ציון. הסטנדרטים הגבוהים שהציבה היחידה חילחלו בסופו של דבר לצה"ל כולו ובאו לידי ביטוי במלחמת סיני ובמלחמת ששת הימים.

אחרי מבצע סיני הפסיקו הפלסטינים לכנות את ישראל "מזעומה" - קרוב לוודאי משום שהבינו כי היא לא תיעלם מהמפה במחי יד שכן היא חזקה יותר מכפי שסברו וקיוו.

מחבר הספר טוען שתועלתן של פעולות הגמול הייתה מעטה, ואילו נזקן היה רב. בראש ובראשונה הן עוררו זעם רב במדינות ערב השכנות, שבשטחיהן נערכו פעולות הגמול, ומנעו כל סיכוי לשלום. לדעתו, אכן היו היבטים שליליים לפעולות הגמול: לא תמיד נשמר בהן טוהר הנשק, ומעל לכול, הן לא "סיפקו את הסחורה": הן לא הצליחו להשיג את ההרתעה המבוקשת ולמנוע את המשך החדירות של המסתננים הפלסטינים. עם זאת, אי־אפשר לטעון שפעולות הגמול טירפדו את השלום, שכן האפשרות הזאת כלל לא עמדה על הפרק באותן השנים. גם אילו נמנע צה"ל לחלוטין מפעולות גמול, לא היו נעשים בשנות ה־50 צעדים כלשהם לעבר שלום. אם כבר, אפשר לדעת לטעון את ההפך: פעולות הגמול חיזקו את תחושתן של מדינות ערב שלא ניתן להשמיד את ישראל ובכך אולי טמנו את גרעין ההשלמה עם קיומה שהניב כעבור

עשרות שנים את הסכמי השלום עם מצרים ועם ירדן. העובדה היא - והמחבר מציין אותה בספרו - שפעולות הגמול הניעו את ירדן ואת מצרים לנקוט צעדים, גם אם לא נמרצים מדי, נגד ההסתננויות, והן אף פתחו ערוצי הידברות עם ישראל בסוגיה הזאת, בעיקר באמצעות ועדות שביתת הנשק.

בצד החיובי גם אין לשכוח את התרומה העצומה שהייתה לפעולות הגמול לבניית צה"ל מצבא נרפה וחלש, שאינו מצליח להוציא אל הפועל פעולות קטנות ופשוטות, לצבא יעיל ונמרץ שמצליח ביום מבחן לגבור במהירות על שכנותיו.

האם מה שהיה הוא שיהיה?

כאמור, תרומתו העיקרית של הספר היא בהצגת התמונה בצד השני של הגבעה. בין היתר הוא מפרט אילו ארגונים הקימו הפלסטינים לאחר מלחמת העצמאות ומה היו יחסיהם עם מדינות ערב שאירחו אותם. כך, למשל, המופתי חאג' אמין אל-חוסייני, שהנהיג את הפלסטינים בזמן המלחמה, המשיך לטעון לכתר המנהיגות למרות התבוסה המוחצת שנחלו כוחותיו ולמרות האסון הכבד שהוא המיט על עמו בדרך התנהלותו. הוא התייצב נגד עבדאללה מלך ירדן, תקף את מפקד הלגיון הירדני גלאב פאשא וגם כתב ספר - "חקאק ען קדיית פלסטין" (אמיתות על בעיית פלסטין) - שבו התיימר להנחות את הפלסטינים כיצד להמשיך במאבקם. בספר הוא התעלם לחלוטין מחלקו בתבוסה. ברטל מדגיש שהפליטים המרירים כבר לא היו מוכנים להקשיב לו. הם הפנו את זעמם הן נגדו והן נגד מדינות ערב שלדעתם בגדו בהם והפקירו אותם לגורלם.

השאלה המסקרנת ביותר שעולה מהספר - ואין לה תשובה - היא עד כמה מורשת הנכבה חיה וקיימת בקרב צאצאי הפליטים הפלסטינים. האם השנים הרבות שחלפו מאז הקהו במקצת את תחושות הזעם והתסכול ואת הרצון להשיב את הגלגל לאחור, או שמא זהו עדיין פצע מדמם הגורם להכשלת כל ניסיון להגיע להסכם שיאפשר לשני העמים לחיות בשלום ובשלווה זה לצד זה.